

ВОРОНОВА І. В.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0299-1026>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА В США І В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* У статті здійснено комплексне історико-правове та порівняльно-правове дослідження інституту імпічменту Президента в США і в Україні - конституційного механізму, що є ключовим елементом системи стримувань і противаг. Актуальність теми зумовлена активізацією застосування цього інституту у США (імпічмент Б. Клінтона у 1998 р. та двічі Д. Трампа - у 2019 та 2021 рр.), а також необхідністю вдосконалення вітчизняної моделі, передбаченої ст. 111 Конституції України.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Досліджено генезис інституту імпічменту в англійській правовій традиції XIV–XVIII ст. та його рецепцію у Конституції США 1787 р. Проаналізовано дебати Конституційного конвенту щодо підстав імпічменту і формули «treason, bribery, or other high Crimes and Misdemeanors». Розкрито дворівневу процесуальну модель (Палата представників - Сенат). Здійснено порівняльний аналіз вузького (криміналістичного) та широкого (політико-структурного) доктринальних підходів. Статистично проаналізовано практику застосування імпічменту до президентів - А. Джонсона (1868), Р. Ніксона (1974), Б. Клінтона (1998–1999), Д. Трампа (2019–2020, 2021), а також встановлено, що жодного президента не було усунуто з посади. Здійснено порівняння американської та української моделей з пропозиціями щодо вдосконалення ст. 111 Конституції України.

Висновок. Обґрунтовано, що інститут імпічменту в США має переважно політико-правову природу. Поріг у 2/3 голосів сенаторів виявляється нездоланим в умовах партійної поляризації, що засвідчує вбудовану в конституційний текст схильність до збереження стабільності. Українська модель має надмірно складну змішану конструкцію, яка потребує вдосконалення, зокрема, спрощення взаємодії гілок влади та допущення некримінальних підстав для імпічменту.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *імпічмент, Президент США, Президент України, Конгрес США, конституційна відповідальність, «high crimes and misdemeanors», порівняльне конституційне право, стримування і противаги.*

Як цитувати: Воронова І.В. Інститут імпічменту Президента в США і в Україні: історико-правове дослідження. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2026. Вип. 41. С. 34-50. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-03>

In cites: Voronova I. V. (2026). The institute of presidential impeachment in the USA and in Ukraine: a historical and legal study. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (41), P. 34-50. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-03> (in Ukrainian).

Постановка проблеми. Інститут імпічменту як особлива конституційно-правова процедура притягнення вищих посадових осіб держави до відповідальності є важливим елементом сучасного конституціоналізму. Народжений в англійській парламентській практиці XIV ст. та інкорпорований у текст Конституції США 1787 року, цей інститут пройшов тривалу еволюцію від інструменту боротьби Палати громад проти королівських міністрів до засобу конституційного захисту демократичного правопорядку від зловживань з боку глави виконавчої влади. Серед усіх правових систем світу саме американська модель імпічменту стала свого роду взірцем для численних конституційних систем, у тому числі й для України, яка

імплементувала цей інститут у ст. 111 Конституції України 1996 року.

Останні три десятиліття засвідчили суттєву активізацію застосування інституту імпічменту у США. Якщо за попередні 130 років із моменту прийняття Конституції лише один президент (А. Джонсон у 1868 р.) був підданий імпічменту, то з 1998 р. по 2021 р. Палата представників Конгресу США чотири рази оголошувала імпічмент трьом президентам: Б. Клінтону у 1998 р., Д. Трампу у 2019 р. та вдруге у січні 2021 р., а у 1974 р. до завершення процедури самостійно пішов у відставку Р. Ніксон. Дослідники цього явища, зокрема М. Герхардт, К. Санстейн, Ф. Боуман констатують, що імпічмент перетворюється з «ядерної

опції» на відносно регулярний елемент політичного протистояння, тобто обставиною, що має важливе значення для розуміння еволюції конституційного механізму в умовах зростаючої партійної поляризації. Ми живемо в епоху, коли кожна наступна президентська адміністрація породжує власну групу критиків і опонентів, що закликають до імпічменту. На думку вченого, попри надзвичайний досвід, накопичений у США за останні десятиліття, члени Конгресу, як правило, недостатньо глибоко розуміють конституційну природу та межі повноважень щодо імпічменту, генеруючи плутанину навколо цього інституту [55].

Актуальність порівняльно-правового аналізу американської та української моделей імпічменту зумовлена низкою обставин. По-перше, саме у США накопичено найбільший в історії сучасних демократій досвід практичного застосування імпічменту до вищої посадової особи держави як із теоретичних, так і з процесуально-практичних питань, що робить американський досвід незамінним емпіричним матеріалом для порівняльних досліджень. По-друге, перший імпічмент Президента США Дональда Трампа 2019 році був безпосередньо пов'язаний з Україною. Підставою для обвинувачення стала телефонна розмова Президента США з Президентом України В. Зеленським щодо тиску з метою оголошення розслідування стосовно політичного опонента, що надає зіставленню обох моделей особливої значущості для української правничої науки. По-третє, закріплена у ст. 111 Конституції України та деталізована Законом України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» 2019 р. вітчизняна модель обґрунтовано критикується доктриною як надмірно складна й практично нереалістична, що актуалізує дослідження порівняльного потенціалу американської конструкції та вироблення пропозицій щодо вдосконалення української моделі.

Стан наукового дослідження теми. Проблематика інституту імпічменту Президента США отримала ґрунтовне висвітлення у працях учених різних країн. У західній, передусім американській, правничій літературі класичними вважаються монографічні дослідження Р. Берже [1], Ч. Блека-мол. [2], М. Герхардта [3], К. Санстейна [4], Л. Трайба та Дж. Метца [5], Ф. Боумана [6], С. Катлера [7], М. Ле Бенедикта [8], В. Ренквіста [9] та Д. Кивіга [10]. Серед відомих наукових статей слід виокремити публікації Р. Міллера [11], Ч. Купера [12], Т. Гінсбурга, А. Гука та Д. Ландау [13], Е. Креспо [14], а також колективну доповідь

Асоціації адвокатів Нью-Йорка 1974 р. [15]. Первинні джерела, а саме: тексти Конституції США [16], «Записки Федераліста» А. Гамільтона [17], матеріали Конституційного конвенту [18] та офіційні документи Конгресу [19–22], створюють документальну основу для будь-якого серйозного дослідження.

У сучасній порівняльно-політологічній літературі особливе місце посідає стаття М. Токатлі "Impeachment as Last Resort to Safeguard Democracy?" (Politische Vierteljahresschrift, 2024) [51], в якій уперше системно застосовано концептуальну пару "інституціоналізована довіра / інституціоналізована недовіра" до аналізу механізму усунення глави держави та здійснено порівняльний аналіз американської моделі імпічменту з конструктивним вотумом недовіри у Федеративній Республіці Німеччина (ст. 67 Основного Закону ФРН). Вагомий емпірико-кількісний внесок у вивчення імпічменту зробили К. А. Мартінез, М. Льянос та Р. Таталович у статті в журналі "Congress & the Presidency" (2022) [52]. На основі великомасштабного статистичного аналізу поведінки 2 044 конгресменів упродовж 1973–2019 рр. автори вперше системно ідентифікували ключові предиктори ініціювання імпічментних резолюцій: ідеологічна дистанція до Президента, меншинний статус партії, наявність президентського скандалу. Авторами також виокремлено подвійну функцію імпічменту: як інструменту притягнення до відповідальності (accountability) і водночас засобу політичного позиціонування (position-taking). Окремий внесок у доктринальне осмислення процесуальної природи сенатського засідання у справах про імпічмент Президента США належить Б. Вайлдеру у дослідженні "When an Impeached President is Tried by the Senate: Is it Really a Trial?" (SSRN, 2023) [53]. Автор обґрунтовує, що головування Голови Верховного Суду та присяга сенаторів є не формальностями, а юридично значущими гарантіями неупередженості, що принципово вирізняють імпічмент серед інших парламентських процедур.

У новітній правничій та політологічній науці особливе місце посідає монографія К. Вайтінгтона [55], рецензована Дж. М. Кінгом у "Political Science Quarterly" (2026). Її методологічна цінність полягає у тому, що автор свідомо відходить від захисту чи критики конкретних президентів і досліджує імпічмент абстрактно, у загальному вимірі, з метою з'ясування того, як ми повинні підходити до цього інституту у невідомому майбутньому. Ця методологічна установка є особливо цінною в порі-

вняльно-правовому контексті, оскільки дозволяє екстраполювати висновки на конституційні системи інших держав, у тому числі на вітчизняну модель. Важливий внесок до новітньої глобальної дискусії про імпічмент зробив Д. Коттер (Keele University, UK), оглядова стаття якого [54] у провідному журналі конституційного права синтезує три нещодавно видані монографічні дослідження, а саме: Ч. Монагана про модернізацію імпічменту у Великій Британії (Routledge, 2022), а також двох колективних монографій за редакцією Ч. Монагана, М. Флайндерса та А. Гука - «British Origins and American Practice of Impeachment» (Routledge, 2024) і «Impeachment in a Global Context: Law, Politics, and Comparative Practice» (Routledge, 2024). Ця дослідницька тріада є першою в науковій літературі настільки системним оглядом порівняльного стану вивчення імпічменту, вона дозволяє ідентифікувати як усталені тези, так і принципові наукові суперечки, що пронизують весь масив доктрини.

В українській правничій науці проблематика імпічменту розглядалася як у спеціальному, так і загальному ракурсі. Фундаментальним дослідженням залишається монографія І. Кресіної, А. Коваленка та С. Балана «Інститут імпічменту: порівняльний політико-правовий аналіз» (2004) [23], у якій вперше у вітчизняній науці здійснено системне порівняння різних моделей інституту. Значний внесок у розробку проблематики зробили В. Сухонос [24], О. Бойко [25], Б. Мохончук [26], Е. Гансецька [27], Л. Кривенко [28], Г. Задорожня [29], В. Шаповал [30], О. Волощук і А. Георгіца [31], С. Серьогіна [32], Д. Белов [33], М. Савчин [34], В. Речицький [35]. Особливий науковий інтерес становлять спеціальні статті К. Закоморної та Д. Зал [49], присвячені порівняльному аналізу моделей імпічменту у країнах американського континенту (США, Бразилія) з пропозиціями щодо вдосконалення вітчизняної моделі, а також дослідження С. Желіховського [50], у якому імпічмент Президента США розглядається через призму політичної відповідальності глави держави.

У доктринальному плані важливу роль відіграло тлумачення, надане Конституційним Судом України (далі - КСУ) у Рішенні № 19-рп/2003 [36]. Водночас у вітчизняній науковій літературі досі не здійснювалося комплексного порівняльно-правового дослідження американської та української моделей імпічменту з детальним статистичним аналізом усіх чотирьох президентських кейсів США, актуалізацією результатів імпічментних процедур 2019 та 2021 рр. та формулюванням конкретних про-

позицій щодо вдосконалення ст. 111 Конституції України з урахуванням американського досвіду.

Мета дослідження. Метою цієї статті є здійснення комплексного історико-правового та порівняльно-правового аналізу інституту імпічменту Президента в США і в Україні, зокрема, з'ясування генезису відповідного правового інституту та ідейних засад його закріплення у Конституції США 1787 року і рецепції в Україні у ст. 111 Конституції України 1996 року, розкриття правової природи та процесуальної моделі імпічменту в обох державах; систематизація основних доктринальних підходів до тлумачення конституційного терміна «high Crimes and Misdemeanors», узагальнення практики застосування імпічменту до президентів США з наведенням конкретних статистичних даних, комплексне порівняння американської моделі з українською конструкцією імпічменту, закріпленою у ст. 111 Конституції України та конкретизованою Законом України № 39-IX від 10 вересня 2019 р., формулювання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної моделі з урахуванням позитивних елементів американського досвіду. Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, статистичний та герменевтичний методи.

Основні результати дослідження. Історико-правовий генезис інституту імпічменту. Термін «імпічмент» (англ. impeachment) етимологічно походить від старофранцузького *empeachment* – «осуд», «обвинувачення». У значенні конституційно-правової процедури він виник в Англії наприкінці XIV століття. Першим задокументованим прецедентом вважається імпічмент Вільяма Латімера у 1376 р. Суть англійської моделі полягала у тому, що Палата громад формулювала обвинувачення проти посадових осіб, насамперед королівських міністрів, а Палата лордів виконувала роль судової інстанції. Імпічмент став важливим інструментом парламентського контролю над виконавчою владою в умовах, коли традиційна королівська прерогатива унеможливлювала звичайне кримінальне переслідування високопосадовців. Останнім прецедентом англійського імпічменту стала справа лорда Мелвілла 1806 р., після цього британська парламентська практика фактично припинила застосування цієї процедури, замінивши її інститутом парламентської відповідальності уряду [3, с. 5–8; 23, с. 34–42]. Д. Коттер концептуалізує цей феномен занепаду британського імпічменту на початку XIX ст. та його «відродження» в аме-

риканській конституційній традиції через призму ширшої теоретичної тези, що імпічмент нерідко виступає «конституційним доважком» (constitutional afterthought), тобто інститутом, що вноситься до конституційного тексту під впливом конкретних політичних обставин, а потім роками або десятиліттями залишається без застосування [54]. Ця характеристика є симптоматичною не лише для британської практики, а й для конституційних систем, що запозичили імпічмент пізніше, зокрема для України, де ст. 111 Конституції України так і не була застосована на практиці впродовж майже трьох десятиліть.

Поступово саме у такий історичний момент, коли імпічмент уже втрачав значення в Англії, він отримав друге дихання на американському ґрунті. У період з 1765 по 1787 рр. більшість колоній, а згодом і штатів, передбачили у своїх конституційних документах процедури імпічменту місцевих посадових осіб. Як слушно зазначає М. Герхардт, колоніальна практика розширила підстави для імпічменту, поряд зі «злочинами» та «проступками», в конституціях штатів фігурували «maladministration» (неналежне управління) та «corruption» (корупція) [3, с. 10]. Саме цей попередній досвід і став безпосереднім підмурком для рецепції інституту у федеральну Конституцію 1787 р. У контексті історичного генезису С. Желіховський звертає увагу на те, що окремі дослідники вбачають ще більш ранні витoki інституту у процедурі «eisangelia» в Афіській демократії Античної Греції, коли позачергово розглядалися справи про злочини проти держави. Проте лише англійська практика XIV століття створила структурно завершену модель парламентського притягнення до відповідальності вищих посадових осіб [50, с. 156–157].

У ході роботи Філадельфійського конвенту 1787 р. питання про імпічмент обговорювалося неодноразово. 20 липня делегати Дж. Вілсон, Ч. Пінкні та Р. Морріс висловили серйозні сумніви щодо необхідності включення процедури імпічменту щодо Президента США, вважаючи, що регулярні президентські вибори самі собою становлять достатній механізм контролю. На противагу їм, Дж. Мейсон, Б. Франклін, Е. Рандольф, Дж. Медісон та інші обстоювали імпічмент як необхідну гарантію проти потенційних зловживань. Особливо показовим є виступ Б. Франкліна, який нагадав, що в історичній практиці альтернативою імпічменту завжди було вбивство, тому демократична держава повинна мати цивілізований

механізм усунення неналежних правителів [18, №1. 2, с. 64–66; 4, с. 38–42].

Найсуттєвіша дискусія розгорнулася щодо формулювання підстав для імпічменту. Початково пропонувалися лише «treason and bribery» (зрада і хабарництво). 8 вересня 1787 р. Дж. Мейсон наполіг на доповненні списку терміном «maladministration», аргументуючи тим, що інакше «численні серйозні й небезпечні правопорушення» виявляться поза межами імпічменту. Однак Дж. Медісон заперечив, що «maladministration» є «настільки розпливчастим, що еквівалентний перебуванню на посаді лише за бажанням Сенату». Після цього Мейсон замінив свою пропозицію на «high Crimes and Misdemeanors», що мало чітке історичне коріння в англійському парламентському праві [18, №1. 2, с. 550; 4, с. 45–46]. Так у тексті Конституції США з'явилася формула, яка впродовж понад двох століть породжує жваві конституційно-правові дебати.

Правова природа та процесуальна модель імпічменту у Конституції США. Інститут імпічменту закріплено одразу у декількох статтях Конституції США. Центральним положенням є розділ 4 статті II: «Президент, Віце-президент та всі цивільні урядовці Сполучених Штатів усуваються з посади після імпічменту за зраду, хабарництво або інші серйозні злочини та проступки» [16]. Процесуальні аспекти регламентовані: розділом 2 статті I (Палата представників має «виключне повноваження» щодо імпічменту); розділом 3 статті I (Сенат має «виключне повноваження судити всі імпічменти»; при розгляді справи Президента головує Голова Верховного Суду США; для засудження потрібно дві третини голосів присутніх сенаторів; санкції обмежуються усуненням з посади та дискваліфікацією; на ці рішення не поширюється президентське помилування); розділом 2 пунктом 3 статті III (процес імпічменту не підпадає під вимогу суду присяжних).

А. Гамільтон охарактеризував імпічмент як «Національне розслідування» (National inquest) поведінки публічних діячів. Злочини, за які здійснюється імпічмент, «мають природу, яку з особливою точністю можна назвати політичною, оскільки вони стосуються шкоди, заподіяної безпосередньо самому суспільству» [17]. Тим самим уже з моменту заснування інституту було чітко визнано його двояку природу - одночасно юридичну (за формою процедури) і політичну (за змістом досліджуваних злочинів). Ця теза залишається наріжним каменем сучасної американської доктрини і зна-

ходить постійне підтвердження у науковому дискурсі [3, с. 103–107; 5, с. 21–25].

Розгортаючи цю двояку природу в сучасному теоретичному вимірі, М. Токатлі обґрунтовує, що розподіл влади у президентській системі США сам по собі інституціоналізує недовіру до виконавчої гілки, проте Конституція "не довіряє і власній недовірі", обмежуючи можливості Конгресу усувати Президента надзвичайно жорсткими вимогами кваліфікованої більшості [51, с. 402]. Імпічмент функціонує як *ultimo ratio*, тобто як крайній засіб реалізації інституціоналізованої недовіри, що активується лише тоді, коли всі інші механізми стримувань і противаг виявилися недостатніми. Ця теза дослідника додає принципово нову теоретичну рамку до традиційної гамільтоновської концепції "політичних злочинів" і пояснює, чому пороги конституційного засудження свідомо встановлені надзвичайно високими.

К. Вайтінгтон додає суттєве структурно-конституційне спостереження, Він вважає, що імпічмент є єдиним механізмом, передбаченим Конституцією США для усунення членів інших гілок влади, і саме це визначає особливе місце Конгресу в системі розподілу влади [55]. Лише Конгрес наділений повноваженням досягти виконавчих і судових посадовців, які в усьому іншому є цілком незалежними від нього. Ця конституційна монополія означає, що Конгрес як найбільш демократична гілка влади посідає вершину конституційної ієрархії. У порівняльному контексті аналогічну позицію займає і Верховна Рада України як єдиний орган, що здійснює процедуру усунення Президента за ст. 111 Конституції України.

Процедурно імпічмент складається з двох основних етапів. На першому етапі Палата представників, як правило через Юридичний комітет (House Judiciary Committee), проводить розслідування, формулює статті обвинувачення (articles of impeachment) та ухвалює кожну статтю простою більшістю голосів присутніх. На другому етапі Сенат проводить формальний судовий процес, у якому Палата представників виступає стороною обвинувачення через своїх призначених менеджерів (House Impeachment Managers), а посадова особа – стороною захисту. Сенатори приносять спеціальну присягу й виконують функцію присяжних. При розгляді справи Президента головує Голова Верховного Суду США. Для ухвалення обвинувального вироку необхідно дві третини голосів присутніх сенаторів - при повному складі Сенату це 67 голосів зі 100. Б. Вайлдер детально розкриває конституційно-правове значення цих процесуальних особливостей.

Головування Голови Верховного Суду США є не лише гарантією неупередженості (з огляду на конфлікт інтересів Віцепрезидента, який у разі засудження сам стане наступником), а й принциповим підтвердженням правового, а не суто політичного характеру процесу. Присяга, яку сенатори складають перед початком засідання - "робити неупереджене правосуддя відповідно до Конституції та законів", відмінна від їхньої загальної законодавчої присяги і має характер присяги присяжного засідателя, що зобов'язує до індивідуальної неупередженості. Координація між сенаторами та сторонами захисту чи обвинувачення до або під час процесу є порушенням цієї присяги і повинна тягнути за собою дискваліфікацію[53].

Істотною особливістю американської моделі є те, що наслідки імпічменту обмежуються лише публічно-правовою сферою. Засуджений посадовець усувається з посади, а Сенат додатково може ухвалити рішення про його дискваліфікацію (заборону обіймати федеральні посади у майбутньому). Водночас імпічмент не виключає подальшого притягнення особи до кримінальної відповідальності за ті самі діяння у звичайному судовому порядку (ст. I, розд. 3, кл. 7 Конституції США). Ця конструкція суттєво відрізняє американську модель від української, у якій імпічмент може бути застосований лише за наявності ознак кримінального злочину (ст. 111 Конституції України).

Важливим уточненням процесуальної доктрини стало рішення Верховного Суду США у справі *Nixon v. United States*, 506 U.S. 224 (1993), у якій Верховний Суд одностайно визнав, що питання про спосіб проведення імпічментного процесу у Сенаті є «політичним питанням» (political question), яке не підпадає під судовий перегляд. Тим самим Верховний Суд США закріпив принцип юрисдикційної автономії Конгресу у питаннях імпічменту, що, однак, лише підсилює увагу до вибору сенаторами політично-доцільних рішень [37]. Отже, рішення у справі *Nixon v. United States* (1993) парадоксально посилює ризик перетворення сенатського засідання на квазіполітичне голосування [53]. Саме відсутність зовнішнього судового контролю робить дотримання сенаторами власної присяги та активну роль головуючого Голови Верховного Суду критично важливими внутрішніми гарантіями справедливості процесу. Коли ж ці гарантії ігноруються, то процес перетворюється не на судовий розгляд, а на реєстрацію партійних позицій, втрачаючи конституційну легітимність.

Доктринальні інтерпретації «high Crimes and Misdemeanors». Оціночний характер конституційної формули породив тривалу доктринальну дискусію, в якій можна виокремити два основні підходи. Представники вузького (криміналістичного) підходу, зокрема С. Прессер та Ч. Купер [12], обстоюють позицію, що «high Crimes and Misdemeanors» повинні тлумачитися у буквальному значенні слова «crimes», тобто лише як формальні кримінальні злочини, що мають статутну основу. Ця позиція виходить з принципу правової визначеності та процесуальних гарантій, що імпічмент не повинен перетворюватися на інструмент партійної боротьби шляхом розширювального тлумачення підстав.

Представники широкого (політико-структурного) підходу - Р. Берже [1], Ч. Блекмол. [2], Л. Трайб і Дж. Метц [5], К. Санстейн [4], М. Герхардт [3], Ф. Боуман [6], навпаки, стверджують, що «high Crimes and Misdemeanors» охоплюють значний спектр дій, які підривають конституційний лад, незалежно від формального складу злочину. Р. Берже переконливо демонструє, що в англійській парламентській практиці XIV–XVIII ст. термін «high crimes and misdemeanors» стабільно застосовувався до широкого кола зловживань владою, включно з «порушенням довіри» (breach of trust) та «неналежним виконанням офіційних обов'язків» (misconduct in office) [1, с. 60–87].

К. Санстейн застосовує системний підхід, насамперед, він наголошує, що ключем до тлумачення формули є саме конституційний контекст, тобто імпічмент не може тлумачитися у відриві від усієї конституційної конструкції. Відповідно «high crimes and misdemeanors» - це діяння, які за своєю характером «серйозно несумісні з інституціями уряду» та «істотно підривають здатність президента виконувати свої конституційні обов'язки» [4, с. 71–82]. Л. Трайб і Дж. Метц застосовують до тлумачення формули канон *eiusdem generis*. Оскільки «treason» і «bribery» є умисними злочинами, що безпосередньо шкодять державі, «other high crimes and misdemeanors» мають охоплювати лише співмірні за тяжкістю зловживання [5, с. 30–52].

Широко відомою залишається формула тоді ще конгресмена, а пізніше - Президента Дж. Форда, висловлена у 1970 р. під час невдалої спроби імпічменту судді Верховного Суду В. Дугласа: «*impeachable offense is whatever a majority of the House of Representatives considers it to be at a given moment in history*» - «злочином, що тягне імпі-

чмент, є те, що більшість Палати представників вважає таким у певний історичний момент». Сучасна американська доктрина однос-тайно критикує цю формулу як таку, що зводить імпічмент до суто партійного інструменту й нехтує конституційним задумом обмеження повноважень Конгресу [4, с. 68–70; 5, с. 24]. У вітчизняній правничій літературі К. Закоморна та Д. Зал, спираючись на позицію американського дослідника П. Дж. Звіра, теж акцентують на негативних наслідках надмірно широкого тлумачення категорії «misdemeanor», яке може призвести до порушення імпічменту «з будь-яких підстав» [49, с. 167]. С. Желіховський пропонує розрізняти два концептуальні тлумачення формули «тяжкі злочини та проступки», що склалися в англійській парламентській практиці XIV–XVIII ст.: вузьке (як службовий злочин із підривом державної влади) та широке (яке виходить за межі закріпленого у нормах звичайного кримінального права) [50, с. 161].

К. Вайтінгтон пропонує концептуальний інструментарій для розрізнення легітимного та зловживального застосування імпічменту: він протиставляє партійну політику (*mere partisan politics*) і вищу конституційну політику (*high constitutional politics*) [55]. Рецензент Дж. М. Кінг підкреслює, що К. Вайтінгтон демонструє, що імпічмент справді є інструментом політики, але він має бути такою вищою конституційною політикою, яка зобов'язує обраних посадовців здійснювати відповідальне судження, від якого залежить здоров'я демократичних інституцій [55]. Ця концептуальна пара дозволяє пояснити, чому всі чотири президентські імпічментні процеси мали різний ступінь легітимності. Справа Р. Ніксона наблизилась до вищої конституційної політики, тоді як обидва процеси щодо Д. Трампа виявились переважно партійними інструментами.

У новітній доктрині поглиблення дискусії про підстави імпічменту пов'язується з виокремленням феномену «оспорюваності нормативного призначення» (*contestability of normative purpose*) цього інституту [54]. Дослідники фундаментально розходяться в питанні, чи слід розглядати імпічмент передусім як: (а) інструмент кримінально-правового характеру; (б) механізм конституційного захисту від зловживань у широкому сенсі; (в) засіб підтримання демократичного урядування та верховенства права. Ця тріада нормативних концепцій безпосередньо відображається в тому, як різні правові системи формулюють підстави імпічменту. Тому порівняння американської моделі («high Crimes and Misdemeanors») з

українською (лише кримінальні злочини) є, по суті, відображення різних відповідей на це концептуальне питання.

Дослідження К. Каннінгема та У. Рьомер-Баррон, здійснене на основі корпусно-лінгвістичного аналізу англomовних текстів кінця XVIII ст., додатково підтвердило правильність широкого підходу. Вирази «high crimes» та «high misdemeanors» у мовному узусі того часу охоплювали не лише формальні кримінальні злочини, а й широкий спектр зловживань з боку посадових осіб. Автори пропонують тлумачити конституційну формулу як «other high crimes» та «other high misdemeanors», тобто два незалежні переліки, другий з яких прямо охоплює некримінальні проступки високого рівня [38].

Історична практика застосування імпічменту до президентів США: статистичний аналіз. Протягом понад 230 років дії Конституції США 1787 року Палата представників Конгресу офіційно оголошувала імпічмент трьом президентам – А. Джонсону (1868), Б. Клінтону (1998), Д. Трампу (двічі – 2019 і 2021 рр.).

Щодо Р. Ніксона Юридичний комітет Палати у липні 1974 р. ухвалив три статті обвинувачення, однак до голосування у повному складі Палати справа не дійшла через добровільну відставку Президента США. Жоден із чотирьох імпічментних процесів проти президентів не завершився засудженням у Сенаті [3, с. 136–182; 10, с. 25–48; 22; 44; 46].

Проте реальна частота спроб імпічменту значно вища. За підрахунками М. Герхардта, з 1789 р. до Палати представників було внесено понад шістдесят резолюцій про імпічмент президентів [3, с. 156]. Більшість цих резолюцій мали виключно демонстраційний характер і не отримували підтримки Палати.

Варто зазначити, що близько 30 разів Юридичний комітет Палати представників формулював статті імпічменту, які не були ухвалені більшістю нижньої палати, такі спроби здійснювалися, зокрема, щодо Президента Г. Гувера (1933 р.), Президента Г. Трумена (1952 р.), двічі щодо Президента Р. Рейгана (1983 і 1985 рр.) та двічі щодо Президента Дж. Буша-ст. (1991 р.).

У червні 2008 р. заява про імпічмент щодо Президента Дж. Буша-мол. містила 35 пунктів обвинувачення, зокрема, стосовно введення країни в оману у зв'язку з розв'язанням війни в Іраку [50, с. 170–171]. Загальна ж кількість посадових осіб, щодо яких Палата представників здійснила імпічмент за всю історію США, становить близько 21 особи, з

яких 8 було засуджено Сенатом, усі засуджені є федеральними суддями [22]. Саме ця статистика ілюструє суттєву різницю в застосуванні імпічменту до «політичних» (президент, віцепрезидент, міністри) та «неполітичних» (судді) посадових осіб, тоді як судді досить регулярно отримують засудження у Сенаті, усунення президента виявляється політично нереалістичним у розстановці сил, що передбачає кваліфіковану більшість.

Емпіричний аналіз К. А. Мартінеса, М. Льянос та Р. Таталовича на матеріалі поведінки 2 044 конгресменів упродовж 1973–2019 рр. встановив три ключові предиктори ініціювання імпічментних резолюцій у Палаті представників. Ідеологічна дистанція між законодавцем і Президентом, опозиційний статус партії конгресмена та факт президентського скандалу [52, с. 210–218].

Показово, що дослідники не виявили статистично значущого впливу таких традиційно очікуваних чинників, як поділений уряд (divided government), президентський рейтинг схвалення чи макроекономічні показники. Уявляється, що ця контрінтуїтивна знахідка змінює усталену логіку, що імпічментна активність визначається передусім ідеологічною дистанцією та конкретними скандалами, а не загальним станом виконавчо-законодавчих відносин.

Першим в історії США президентським імпічментом стала справа Ендрю Джонсона 1868 р., який виник на ґрунті гострого конфлікту між Президентом-демократом (який отримав посаду після вбивства А. Лінкольна) та «радикальними республіканцями» в Конгресі щодо політики післявоєнної Реконструкції Півдня.

Безпосереднім приводом стала спроба Е. Джонсона звільнити військового міністра Е. Стентона, що, на думку Конгресу, порушувало Tenure of Office Act 1867 р. Палата представників 24 лютого 1868 р. голосами 126:47 ухвалила резолюцію про імпічмент; 2–3 березня 1868 р. затверджено 11 статей обвинувачення. Процес у Сенаті тривав з 5 березня по 26 травня 1868 р. під головуванням Голови Верховного Суду С. Чейза. Голосування по ст. XI (16 травня) дало 35:19 за засудження; аналогічним було голосування по ст. II і III (26 травня). Для засудження бракувало одного голосу.

Вирішальну роль відіграла позиція семи сенаторів-республіканців («recusants»), які голосували проти засудження, побоюючись надмірного посилення Конгресу на шкоду конституційному балансу [8, с. 92–180; 9, с. 214–235; 41; 42; 43].

Таблиця 1. Імпічмент Ендрю Джонсона (1868 р.)

Етап процедури	Результат	Дата
Палата представників - резолюція про імпічмент	126:47 «за»	24 лютого 1868 р.
Сенат - голосування по ст. XI	35:19 «за засудження»	16 травня 1868 р.
Сенат - голосування по ст. II і III	35:19 «за засудження»	26 травня 1868 р.
Бракувало для засудження	1 голос	-

Складено автором на основі офіційних матеріалів Палати представників [42], Сенату США [41], Бібліотеки Конгресу [43] та монографії М. Ле Бенедикта [8, с. 92–180].

Вотергейтська справа 1972–1974 рр. стала, попри відсутність формального завершення імпічментної процедури, найбільш впливовим прецедентом для формування сучасного американського розуміння інституту. Розслідування Юридичного комітету Палати представників (очолюваного П. Родіно), проведене в 1974 р., ухвалило три статті обвинувачення проти Р. Ніксона: I - перешкоджання правосуддю (голосування 27:11 від 27 липня 1974 р.); II - зловживання владою (28:10 від 29 липня); III - непокоря законним вимогам Конгресу (21:17 від 30 липня). Ухваленню сприяло рішення Верховного Суду США від 24 липня 1974 р. у справі *United States v. Nixon*, 418 U.S. 683 (1974), яке зобов'язало Президента передати прокурору Л. Джаворські аудіозаписи розмов з Овального кабінету. Публікація 5 серпня 1974 р. так званої «smoking gun tape» від 23 червня 1972 р. остаточно підтвердила причетність Президента до обструкції правосуддя. Президент Р. Ніксон пішов у відставку 9 серпня 1974 р., це єдиний такий випадок в історії США. Згодом, 8 вересня 1974 р., Президент Дж. Форд ухвалив повне й безумовне помилування Р. Ніксона за всі злочини, що могли бути ним вчинені під час перебування на посаді [7, с. 412–558; 3, с. 158–164; 21; 44; 45]. Так, М. Токатлі концептуалізує цей прецедент через поняття "тіньового ефекту" (shadow effect). Навіть не будучи формально завершеним голосуванням у Палаті представників, сама загроза усунення виявилася достатнім чинником зміни поведінки Президента [51, с. 407]. На думку дослідника, саме такий превентивний вплив є справжньою функцією ефективного механізму інституціоналізованої недовіри: не статистичні випадки реальних усунень, а здатність інституту дисциплінувати поведінку глави виконавчої влади самим фактом свого існування. Імпічмент Білла Клінтона 1998–1999 рр. був безпосередньо пов'язаний з так

званим «скандалом М. Левінські». Незалежний прокурор К. Стар встановив факт лжесвідчення Президента США Б. Клінтона під присягою у цивільній справі П. Джонс про сексуальні домагання та у показаннях великому журі. 19 грудня 1998 р. Палата представників ухвалила дві з чотирьох запропонованих статей обвинувачення: ст. I (лжесвідчення перед великим журі - 228:206) та ст. III (перешкоджання правосуддю - 221:212). Судовий процес у Сенаті під головуванням Голови Верховного Суду У. Ренквіста завершився 12 лютого 1999 р. голосуванням 45:55 по ст. I та 50:50 по ст. III - у жодному випадку не досягнуто навіть простої більшості, не кажучи про необхідні 67 голосів. Усі 45 сенаторів-демократів та (відповідно) 10 і 5 сенаторів-республіканців голосували за виправдання. Цей кейс класично ілюструє так звану «substantiality requirement» - доктринальну вимогу, за якою імпічмент допустимий лише за серйозні зловживання, прямо несумісні з інституціями державного управління: більшість Сенату визнала, що вчинене Б. Клінтоном лжесвідчення, хоча і є формальним злочином, не становить посягання на конституційний устрій [11, с. 728; 3, с. 168–175; 46; 47; 48]. Варто зазначити, що справа Б. Клінтона є класичним прикладом домінування функції позиціонування (position-taking) над функцією притягнення до відповідальності [52, с. 215–217]. Серед 31 республіканського співспонсора резолюції про імпічмент 1998 р. переважали конгресмени з чіткою ідеологічною дистанцією від Б. Клінтона, тоді як помірні республіканці виявляли суттєво меншу активність. Цей патерн свідчить, що ініціювання процедури мало насамперед демонстративно-електоральне значення для республіканської більшості 105-го Конгресу, без реалістичних очікувань щодо засудження у Сенаті.

Таблиця 2. Імпічмент Білла Клінтона (1998–1999 рр.)

Етап / стаття обвинувачення	Результат	Дата
Палата - ст. I (лжесвідчення перед великим журі)	228:206 «за»	19 грудня 1998 р.
Палата - ст. III (перешкоджання правосуддю)	221:212 «за»	19 грудня 1998 р.
Сенат - ст. I	45:55 «за засудження»	12 лютого 1999 р.
Сенат - ст. III	50:50 «за засудження»	12 лютого 1999 р.
Необхідно було для засудження	67 голосів «за»	-

Складено автором на основі офіційних матеріалів Бібліотеки Конгресу [46], тлумачного коментаря до Конституції США [47], аналітичних матеріалів Міллер-Центру Університету Вірджинії [48] та монографії М. Герхардта [3, с. 168–175].

Перший імпічмент Д. Трампа 2019–2020 рр. становить особливий інтерес для української правничої науки, оскільки його фактичною підставою стала телефонна розмова Президента США з Президентом України В. Зеленським від 25 липня 2019 р. Сутність обвинувачення в тому, що Д. Трамп нібито заблокував військову допомогу Україні обсягом 400 млн доларів США з метою тиску на українську владу для оголошення розслідування стосовно Г. Байдена (сина демократичного опонента Дж. Байдена) та безпідставної «української версії» втручання у вибори 2016 р. Процедура розпочалася 24 вересня 2019 р. за ініціативи спікерки Палати представників Н. Пелосі. 18 грудня 2019 р. Палата ухвалила дві статті обвинувачення: ст. I - зловживання владою (230:197) та ст. II - перешкоджання Конгресу (229:198).

Судовий процес у Сенаті, який головував Голова Верховного Суду Дж. Робертс, завершився 5 лютого 2020 р. голосуванням

48:52 по ст. I та 47:53 по ст. II. Важливою особливістю цього кейсу стало голосування сенатора-республіканця М. Ромні «за засудження» по ст. I - перший в історії США випадок, коли сенатор-представник партії Президента голосував «за» імпічмент цього Президента [19; 3, с. 231–247].

Дж. М. Кінг нагадує, що після оголошення розслідування щодо імпічменту Д. Трампа у 2019 р. Президент охарактеризував процедуру як партійне "полювання на відьом" (partisan witch hunt), рівнозначне спробі державного перевороту [55]. Коли імпічмент перетворюється на звичайний інструмент партійного протистояння, він неминуче сприймається не як конституційний захід, а як нелегітимна атака. Проблема не в тому, що імпічмент є політикою, він завжди є нею за своєю природою, а в тому, що він перестає бути вищою конституційною політикою, підпорядкованою захисту демократичного устрою [55].

Таблиця 3. Перший імпічмент Дональда Трампа (2019–2020 рр.)

Етап / стаття обвинувачення	Результат	Дата
Палата - ст. I (зловживання владою)	230:197 «за»	18 грудня 2019 р.
Палата - ст. II (перешкоджання Конгресу)	229:198 «за»	18 грудня 2019 р.
Сенат - ст. I	48:52 «за засудження»	5 лютого 2020 р.
Сенат - ст. II	47:53 «за засудження»	5 лютого 2020 р.

Складено автором на основі тексту Резолюції Палати представників H. Res. 755 (116-й Конгрес, 2019) [19], офіційних матеріалів Конгресу США [22] та монографії М. Герхардта [с. 231–247].

Другий імпічмент Д. Трампа у січні 2021 р. став унікальним в історії Сполучених

Штатів Америки одразу з кількох підстав. По-перше, Д. Трамп став першим Президентом, до

якого імпічмент застосовувався двічі впродовж одного президентського терміну. По-друге, це був перший імпічментний процес у Сенаті проти колишнього президента: голосування у Сенаті 13 лютого 2021 р. відбулося вже після завершення президентських повноважень Д. Трампа (20 січня 2021 р.). По-третє, підставою стала беззаперечна подія - штурм прихильниками Д. Трампа будівлі Капітолію 6 січня 2021 р., спрямований на перешкоджання сертифікації Конгресом результатів президентських виборів. Палата представників 13 січня 2021 р. голосами 232:197 (з них 10 голосів - від Республіканської партії) ухвалила єдину статтю обвинувачення - «підбурювання до заколоту» (incitement of insurrection). Голосування у Сенаті дало результат 57:43 «за засудження», що є найбільшою підтримкою засудження в історії президентських імпічментів. Серед сенаторів, які проголосували «за», було 7 республіканців (Р. Бер, Б. Кессіді, С. Коллінз, Л. Мурковскі, М. Ромні, Б. Сассі, П. Тумі), тобто рекордна партійна дезертирція. Однак бракувало ще 10 голосів для досягнення необхідних 67 [20; 3, с. 264–280].

Другий імпічмент Д. Трампа має принципово нову правову природу. На відміну від класичного усунення з посади як відкликання

довіри, цей процес мав на меті постійну декларацію недовіри, тобто недопущення особи до будь-яких публічних посад у майбутньому [51, с. 410–411]. Значна частина сенаторів-республіканців, незважаючи на особисту переконаність у провині Д. Трампа, проголосувала за виправдання, побоюючись радикалізованої виборчої бази власної партії. Це свідчить про "патологізацію" інструменту: наростаюча партійна поляризація перетворює імпічмент із засобу захисту демократії на театр партійного протистояння [51, с. 411–412].

Б. Вайлдер вказує на принципову процесуальну аномалію другого сенатського процесу, оскільки голосування відбулося після завершення президентських повноважень Д. Трампа (20 січня 2021 р.), Голова Верховного Суду Дж. Робертс відмовився головувати тому що на його думку президентського імпічменту в конституційному розумінні вже не існувало. Замість нього головував Президент pro tempore Сенату П. Лі, який згодом сам проголосував за виправдання [53]. Відсутність головування Голови Верховного Суду підірвала легітимність процесу як справжнього судового засідання, перетворивши його на суто політичний акт, що можна визначити симптом системної деградації інституту.

Таблиця 4. Другий імпічмент Дональда Трампа (2021 р.)

Етап / стаття обвинувачення	Результат	Дата
Палата - єдина ст. (підбурювання до заколоту)	232:197 «за»	13 січня 2021 р.
Сенат - голосування про засудження	57:43 «за засудження»	13 лютого 2021 р.
Бракувало для засудження	10 голосів	-

Складено автором на основі тексту Резолюції Палати представників H. Res. 24 (117-й Конгрес, 2021) [20], офіційних матеріалів Бібліотеки Конгресу [22] та монографії М. Герхардта [3, с. 264–280].

Узагальнюючи статистичні дані чотирьох президентських імпічментів, можна виявити стабільну закономірність. Жоден із процесів не завершився необхідною кваліфікованою більшістю у дві третини голосів у Сенаті. Одностайне виправдання А. Джонсона, Б. Клінтона та двократне виправдання Д. Трампа, а також добровільна відставка Р. Ніксона до формального голосування у Палаті представників, усі ці результати свідчать про те, що закладений у Конституції США поріг у 67 голосів сенаторів (при 100 членах Сенату) практично недосяжний в умовах сучасної партійної поляризації. Як зазначають Л. Трайб і Дж.

Метц, імпічмент перетворився на «найпотужнішу зброю у політичному арсеналі, за винятком громадянської війни», однак саме її потужність робить практичне застосування надто політично дорогим [5, с. 7].

К. А. Мартінез, М. Льянос та Р. Таталович, узагальнюючи аналіз чотирьох президентських скандалів (Вотергейт, "Іран-контрас", справа Клінтон-Левінські, справа Трамп-Україна), формулюють принциповий висновок про те, що наявність резонансного скандалу є необхідною, але недостатньою умовою ефективності імпічменту [52, с. 218–219]. Ключовою додатковою умовою є переро-

стання скандалу в масову суспільну реакцію, що руйнує партійну ідентифікацію частини виборців і законодавців президентської партії, саме це сталося у справі Р. Ніксона, але не відбулося ані у справі Б. Клінтона, ані в обох справах Д. Трампа.

Можна визначити цю закономірність у концепції "подвійного ефекту" партійної поляризації. Вона одночасно полегшує ініціювання імпичменту (опозиційна партія охоче застосовує цей інструмент) і унеможлиблює його успішне завершення (партія Президента голосує блоком проти засудження) [51, с. 413]. У результаті вже без того слабка інституціоналізована недовіра у президентській системі США додатково деградує, не отримуючи інституційного компенсатора, на відміну від парламентських систем, де аналогічну функцію виконує конструктивний вотум недовіри (зокрема у ФРН).

К. Вайтінгтон пропонує нормативний стандарт – концепцію стратегічного мислення вздовж ігрового дерева (thinking down the game tree). Члени Конгресу перед ініціюванням процедури мають реалістично оцінювати не лише правові підстави, а й імовірність отримання необхідних голосів у Палаті і Сенаті та суспільну реакцію [55]. Якщо ці показники вкрай несприятливі, то це не означає автоматичної відмови від процедури, однак вимагає усвідомленості щодо мети ініціювання: чи переслідується реальне усунення, чи лише позиціонування. Ця вимога реалізму і самоусвідомленості корелює з висновками К. А. Мартінеса, М. Льянос та Р. Таталовича [52] про подвійну функцію імпичментних ініціатив.

У новітній порівняльно-правовій літературі [54] запропонована концептуальна рамка «глобального картографування» імпичментних процесів, яка дозволяє системно порівнювати механізми усунення глави держави у країнах, де імпичмент є центральним конституційним процесом (США, Південна Корея, Бразилія), і там, де він залишається латентним або нефункціональним інститутом. США займають у цій глобальній карті особливе місце: вони є найбагатшою за прецедентами системою, проте саме на їхньому прикладі найбільш наочно видно, як дворівневий конституційний поріг (проста більшість у Палаті + 2/3 у Сенаті) перетворює інститут на реалістичний лише за надзвичайних обставин.

Аналізуючи узагальнену картину президентських імпичментів, С. Желіховський пропонує класифікацію негідної поведінки глави держави США, що підпадає під підстави імпичменту, за трьома категоріями: 1) переви-

щення конституційних меж своїх повноважень на шкоду іншій гілці влади; 2) злісне порушення встановленого порядку правління, що перешкоджає здійсненню функцій державних установ; 3) використання службового становища в особистих цілях або для досягнення результатів, не пов'язаних зі службовою діяльністю [50, с. 172]. Ця класифікація корелює із доктринальними позиціями Л. Трайба, Дж. Метца та М. Герхардта і може бути успішно застосована й для аналізу моделей інших держав.

Порівняльно-правовий аспект: імпичмент у США та Україні. Український інститут імпичменту, закріплений у ст. 111 Конституції України 1996 р., значною мірою сформувався під впливом американської моделі, однак має низку істотних відмінностей, які роблять його унікальним. Основні процедурні параметри такі. Процедура ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України (226 народних депутатів), створюється спеціальна тимчасова слідча комісія з участю спеціального прокурора і спеціальних слідчих. Обвинувачення ухвалюється двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (300 народних депутатів). Обов'язковим є висновок Конституційного Суду України про додержання конституційної процедури та висновок Верховного Суду про наявність у діяннях ознак державної зради або іншого злочину. Остаточне рішення про усунення ухвалюється трьома четвертими від конституційного складу Верховної Ради (338 народних депутатів) [39].

КСУ у Рішенні № 19-рп/2003 від 10 грудня 2003 р., «імпичмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста» [36]. Цей висновок КСУ, по-перше, чітко позиціонує вітчизняний імпичмент як конституційний, а не кримінальний, процес; по-друге, прив'язує застосування процедури саме до факту вчинення злочину.

І. Кресіна, А. Коваленко та С. Балан виділяють дві основні світові моделі імпичменту – «кримінально-правову» (коли для застосування процедури необхідна наявність складу кримінального злочину) та «політичну» (коли підставою можуть бути політичні проступки, порушення Конституції, невиконання обов'язків тощо) [23]. Українська модель належить до першої категорії, тоді як американська характеризується М. Герхардтом та

іншими авторами як «змішана», з формальним вимогом «high Crimes and Misdemeanors», однак реально тлумачиться широко. Б. Мохончук пропонує більш детальну класифікацію моделей імпічменту за суб'єктом ухвалення рішення (парламентська, судова, змішана), за процесуальною моделлю (одноетапна, двоетапна) та за підставою (кримінальна, політична, змішана) [26].

У контексті порівняльного аналізу показовою є типологія моделей єдності державної влади, запропонована В. В. Сухоносом: абсолютно-доцентрова, відносно-доцентрова, відносно-відцентрова, паралельна та фрагментарна [24, с. 30–35]. За цією класифікацією США являють класичний приклад відносно-відцентрової моделі, де конституційний механізм розподілу влади між Президентом і Конгресом передбачає взаємне стримування, а імпічмент є крайнім засобом цього стримування. Натомість Україна, зважаючи на залучення до процедури імпічменту одразу трьох органів - Верховної Ради України, КСУ та Верховного Суду (ВС), тяжіє до паралельної або змішаної моделі, в якій множинність інституціональних акторів значно ускладнює практичну реалізацію конституційної відповідальності Президента України. Е. Гансецька аргументовано характеризує українську модель як «об'єднання двох різних моделей, які існують у світі паралельно одна одній», та констатує її практичну нереалістичність через «надмірно складну процедуру» [27, с. 43]. Дійсно, українська конструкція передбачає одночасно обов'язкове залучення двох найвищих судових органів (КСУ та ВС), що значно ускладнює процедуру порівняно з американською моделлю, де судова гілка влади у процесі бере участь лише через головування Голови ВС. Ще суттєвішою відмінністю є вимога кваліфікованої більшості у 3/4 Верховної Ради (у США - 2/3 Сенату). Показовим є те, що за 29 років існування ст. 111 Конституції України імпічментна процедура жодного разу не була застосована до логічного завершення, незважаючи на спроби в 2004 та 2014 рр.

У зв'язку з цим К. Закоморна та Д. Зал пропонують низку напрямів удосконалення вітчизняної моделі: по-перше, зменшити необхідну кількість голосів народних депутатів для усунення Президента України з поста з 3/4 до 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України, оскільки надання главі держави «механізмів захисту більш значущих, ніж Основному закону держави», суперечить принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України), адже зміни до самої Конституції, за

загальним правилом, приймаються кваліфікованою більшістю у 2/3; по-друге, запровадити механізми безпосередньої демократії через затвердження рішення про усунення Президента всеукраїнським референдумом; по-третє, розглянути можливість доповнення підстав імпічменту некримінальними діяннями - порушенням Президентом присяги та кримінальними проступками [49, с. 167–168].

Прийняття Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 р. № 39-IX [40] переважно закріпило процесуальний порядок проведення імпічменту, однак зміст ст. 111 Конституції України у матеріальному аспекті практично не змінився, що дало підстави окремим дослідникам критикувати вказаний Закон за «фасадність» [49, с. 165].

Водночас порівняння дає змогу виявити не лише відмінності, а й спільні риси обох моделей. По-перше, як американська, так і українська конструкція виходять з політико-правового характеру інституту, в обох випадках рішення ухвалюється представницьким (політичним) органом.

По-друге, обидві системи характеризуються високим порогом для засудження (2/3 у США, 3/4 в Україні), що відображає спільне розуміння імпічменту як надзвичайного засобу.

По-третє, в обох країнах практика показує, що реальне усунення Президента через імпічмент залишається нездійсненим у разі збереження партійної єдності - що, з одного боку, гарантує політичну стабільність, а з іншого - створює простір для безкарного зловживання владою [5, с. 147–156; 23, с. 113–142].

Принципово важливою для порівняльного аналізу є теза К. Вайтінгтона про те, що повноваження щодо імпічменту занадто важливі, щоб залишати їх виключно юристам [55].

Оскільки імпічмент є елементом ширшої системи стримувань і противаг, яка є системою фундаментально політичною, то члени законодавчого органу повинні оцінювати його не лише з позицій правової допустимості, а й з позицій конституційної доцільності та стратегічної ефективності. Ця настанова є безпосередньо застосовною до України.

Труднощі з реалізацією ст. 111 Конституції України пов'язані не тільки з надмірно складною правовою конструкцією, а й із відсутністю в парламентській практиці культури відповідального стратегічного мислення стосовно конституційної відповідальності глави держави як самостійної цінності, відмінної від партійного конфлікту.

Висновки. Проведене комплексне історико-правове та порівняльно-правове дослідження дозволяє сформулювати декілька узагальнюючих положень. По-перше, інститути імпідменту Президента США і Президента України за своєю юридичною природою є позасудовими конституційними процесами політико-правового характеру. Цей висновок ґрунтується як на доктринальних позиціях «батьків-засновників» американської Конституції, зокрема, А. Гамільтона в «Записках Федераліста» № 65) так і на сучасній американській доктрині (М. Герхардт, К. Санстейн, Л. Трайб, Д. Коттер), і повністю кореспондує з висновком КСУ щодо вітчизняної моделі (Рішення № 19-рп/2003). По-друге, оціночний характер конституційної формули «high Crimes and Misdemeanors» можна розглядати як продуктивний компроміс між потребою у формальній визначеності та необхідністю адаптації інституту до різноманітних ситуацій зловживання владою. Широкий підхід до тлумачення цієї формули, який переважає в сучасній американській доктрині, видається обґрунтованим як історично, так і структурно-логічно. Натомість, українська модель фактично зберігає вузький (криміналістичний) підхід, вимагаючи для імпідменту наявності саме ознак кримінального злочину, що суттєво звужує практичну застосовність інституту. По-третє, статистичний аналіз чотирьох президентських імпідментних процедур у США (А. Джонсон, Р. Ніксон, Б. Клінтон, Д. Трамп - двічі) демонструє, що поріг у дві третини голосів сенаторів в умовах партійної поляризації практично недосяжний. Це, з одного боку, забезпечує політичну стабільність, з іншого – створює ризик «безкарності» глав держав, підтверджений, зокрема, у справі Б. Клінтона та обох справах Д. Трампа. Аналогічну закономірність демонструє й український досвід. За 29 років дії ст. 111 Конституції України імпідментна процедура жодного разу не була доведена до логічного завершення, навіть за наявності спроб її ініціювання. По-четверте, українська модель імпідменту, попри очевидний вплив американського прикладу, характеризується надмірною складністю процесуальної конструкції (обов'язкове залучення одразу двох найвищих судових органів – КСУ та ВС;

трирівнева система голосувань у парламенті; поріг у 3/4 голосів Верховної Ради України), що об'єктивно унеможлиблює її практичне застосування.

На нашу думку, удосконалення ст. 111 Конституції України має здійснюватися з урахуванням американського досвіду, зокрема, доцільно: (а) переглянути співвідношення між політичною та юридичною складовими процедури, посиливши політико-правову природу інституту; (б) спростити взаємодію між законодавчою та судовою гілками влади за американським зразком; (в) розглянути можливість допущення конституційно-правових (не лише кримінально-правових) підстав для імпідменту, включивши до їх переліку порушення Президентом України присяги та кримінальні проступки.

Перспективами подальших наукових досліджень можуть стати глибокий порівняльний аналіз американської моделі з моделями Південної Кореї (де у 2016–2017 рр. імпідментна процедура щодо Президента Пак Кин Хе була доведена до логічного завершення з усуненням з посади); Бразилії (успішне усунення Президента Д. Руссефф у 2016 р.); Литви (усунення Президента Р. Паксаса у 2004 р.) з метою вироблення універсальної моделі імпідменту для сучасних демократій. Окремої уваги заслуговує також перевірка гіпотези про вплив партійної поляризації на ефективність імпідментних процедур та розробка правових механізмів, які б забезпечували деполітизацію процесу. Окремої уваги заслуговують також перспективні напрями, що виходять за межі американського та українського досвіду: по-перше, аналіз імпідменту в міжнародних та наднаціональних організаціях (зокрема механізмів відповідальності членів Європейської комісії та суддів Суду ЄС), що є потенційно значущим для євроінтеграційного виміру конституційного права України; по-друге, гендерний вимір імпідменту - питання про специфічні наслідки процедур усунення для жінок-очільниць держав як принципово нова і малодосліджена дослідницька лінза; по-третє, методологічний перехід від суто американоцентричного до глобального порівняльного аналізу як необхідна умова сучасної науки про імпідмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berger R. Impeachment: The Constitutional Problems. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1973. 345 p.
2. Black C. L., Jr. Impeachment: A Handbook. New Haven : Yale University Press, 1974. 96 p.
3. Gerhardt M. J. The Federal Impeachment Process: A Constitutional and Historical Analysis. 3rd ed. Chicago : University of Chicago Press, 2019. 312 p. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226554976.001.0001>
4. Sunstein C. R. Impeachment: A Citizen's Guide. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2017. 199 p. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv24w657h>

5. Tribe L. H., Matz J. To End a Presidency: The Power of Impeachment. New York : Basic Books, 2018. 304 p.
6. Bowman F. O. III. High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 432 p. doi: <https://doi.org/10.1017/9781108646239>
7. Kutler S. I. The Wars of Watergate: The Last Crisis of Richard Nixon. New York : W. W. Norton, 1990. 672 p.
8. Les Benedict M. The Impeachment and Trial of Andrew Johnson. New York : W. W. Norton, 1973. 212 p.
9. Rehnquist W. H. Grand Inquests: The Historic Impeachments of Justice Samuel Chase and President Andrew Johnson. New York : William Morrow, 1992. 304 p.
10. Kyvig D. E. The Age of Impeachment: American Constitutional Culture Since 1960. Lawrence : University Press of Kansas, 2008. 472 p.
11. Miller R. K. Presidential Sanctuaries After the Clinton Sex Scandals. Harvard Journal of Law & Public Policy. 1999. Vol. 22. P. 647–734.
12. Cooper C. J. A Perjurer in the White House?: The Constitutional Case for Perjury and Obstruction of Justice as High Crimes and Misdemeanors. Harvard Journal of Law & Public Policy. 1999. Vol. 22. P. 619–645.
13. Ginsburg T., Huq A. Z., Landau D. The Comparative Constitutional Law of Presidential Impeachment. The University of Chicago Law Review. 2021. Vol. 88, No. 1. P. 81–165. DOI: <https://doi.org/10.2307/26978438>
14. Crespo A. M. Impeachment as Punishment. Harvard Law & Policy Review. 2019. Vol. 13. P. 581–612. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3364958>
15. The Law of Presidential Impeachment: Report by the Committee on Federal Legislation. New York City Bar Association, 1974. URL: https://www.nycbar.org/wp-content/uploads/2023/05/the_law_of_presidential_impeachment_1974.pdf (дата звернення: 15.04.2026).
16. The Constitution of the United States. 1787. URL: <https://constitution.congress.gov> (дата звернення: 15.04.2026).
17. Hamilton A. The Federalist No. 65 and No. 66. The Federalist Papers. 1788. URL: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/fed.asp (дата звернення: 15.04.2026).
18. Farrand M. (ed.). The Records of the Federal Convention of 1787. Vols. 1–3. New Haven : Yale University Press, 1911.
19. H. Res. 755 (116th Congress, 2019). Impeaching Donald John Trump, President of the United States, for high crimes and misdemeanors. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755> (дата звернення: 15.04.2026).
20. H. Res. 24 (117th Congress, 2021). Impeaching Donald John Trump, President of the United States, for high crimes and misdemeanors. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/24/text> (дата звернення: 15.04.2026).
21. Impeachment of Richard M. Nixon, President of the United States. H. R. Rep. № 93-1305, 93rd Cong., 2nd Sess. 1974.
22. Federal Impeachment Research Guide. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment> (дата звернення: 15.04.2026).
23. Кресина І. О., Коваленко А. А., Балан С. В. Інститут імпичменту: Порівняльний політико-правовий аналіз / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2004. 173 с.
24. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві: монографія. Суми ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. 339 с.
25. Бойко О.В. Імпічмент (конституційна процедура і політична практика). Економіка. Фінанси. Право. 1999. № 4. С.26-29.
26. Мохончук Б. С. Щодо питання про класифікацію існуючих моделей імпичменту (теоретичний аспект). Форум права : електрон. наук. фах. вид. 2011. № 4. С. 500–504. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11757> (дата звернення: 15.04.2026).
27. Гансецька Е. В. Особливості вітчизняної моделі інституту імпичменту глави держави. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. С. 42–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/392240>
28. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави. Віче. 2003. № 3. С. 3–18.
29. Задорожня Г. В. Доктринальні дослідження правового статусу глави держави: історико-правовий екскурс. Адміністративне право і процес. 2014. № 3 (9). С. 172 – 181.
30. Шаповал В.М. Імпічмент. Юридична енциклопедія: у 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 1998-2004. Т. 2: Д-Й. 1999. 768 с.
31. Конституційне право зарубіжних країн : навч.-метод. комплекс / О. Т. Волошук, А. З. Георгіца ; за заг. ред. А. З. Георгіци ; М-во освіти і науки України, Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. 2010. 224 с.
32. Серьогіна С. Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні. Харків : Ксилон, 2001. 280 с.
33. Белов Д.М. Інститут імпичменту президента в країнах СНД (порівняльно-правовий аналіз). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 3. Ужгород: “Ліра”, 2004. С. 46-49.
34. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
35. Речицький В. В. Неформальний конституціоналізм : юрид. есе. Харків : Права людини, 2018. 353 с.
36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України) від 10 грудня 2003 р. № 19-рп/2003. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/525-impichment> (дата звернення: 15.04.2026).
37. Nixon v. United States, 506 U.S. 224 (1993). U.S. Supreme Court.
38. Cunningham C. D., Römer-Barron U. Impeachment Can Be Based on Non-Criminal Misconduct: Corpus-Linguistic Analysis of 'High Crimes and Misdemeanors'. Georgia State University Law Review. 2023. URL: https://readingroom.law.gsu.edu/faculty_pub/3725/ (дата звернення: 15.04.2026).
39. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 15.04.2026).
40. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10 вересня 2019 р. № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20> (дата звернення: 15.04.2026).
41. Impeachment Trial of President Andrew Johnson, 1868. United States Senate. URL: <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/impeachment-johnson.htm> (дата звернення: 15.04.2026).

42. The Impeachment of President Andrew Johnson. U.S. House of Representatives: History, Art & Archives. URL: <https://history.house.gov/Historical-Highlights/1851-1900/The-impeachment-of-President-Andrew-Johnson/> (дата звернення: 15.04.2026).
43. President Andrew Johnson and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-4/ALDE_00000692/ (дата звернення: 15.04.2026).
44. Richard Nixon. Federal Impeachment Research Guide. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment/richard-nixon> (дата звернення: 15.04.2026).
45. President Richard Nixon and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-7/ALDE_00000695/ (дата звернення: 15.04.2026).
46. William J. Clinton. Federal Impeachment Research Guide. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment/bill-clinton> (дата звернення: 15.04.2026).
47. President Bill Clinton and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-8/ALDE_00000696/ (дата звернення: 15.04.2026).
48. The Clinton Impeachment and Its Fallout. Miller Center, University of Virginia. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/impeachment/clinton-impeachment-and-its-fallout> (дата звернення: 15.04.2026).
49. Закоморна К., Зал Д. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. Підприємство, господарство і право. 2020. № 5. С. 164–170. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.29>
50. Желіховський С. В. Імпічмент як інститут політичної відповідальності Президента Сполучених Штатів Америки. Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. 2020. № 17. С. 154–178.
51. Tokatlı M. Impeachment as Last Resort to Safeguard Democracy? Removing the Head of Government in Different Institutional Settings. Politische Vierteljahresschrift. 2024. Vol. 65. P. 395–415. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11615-023-00488-w>
52. Martínez C. A., Llanos M., Tatalovich R. Impeaching the President: Mapping the Political Landscape in the House of Representatives. Congress & the Presidency. 2022. Vol. 49, No. 2. P. 200–229. DOI: <https://doi.org/10.1080/07343469.2021.1934186>
53. Wilder B. When an Impeached President is Tried by the Senate: Is it Really a Trial? SSRN. 2023. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4560120 (дата звернення: 15.04.2026). DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4560120>
54. Cotter J. Impeachment: Contention, neglect, and ways forward. International Journal of Constitutional Law. 2025. Vol. 23, No. 3. P. 979–991. DOI: <https://doi.org/10.1093/icon/moaf058>
55. King J. M. The Impeachment Power: The Law, Politics, and Purpose of an Extraordinary Constitutional Tool by Keith E. Whittington. Political Science Quarterly. 2026. Vol. 141, No. 1. P. 190–191. DOI: <https://doi.org/10.1093/psquar/qqaf146>

Згідно з рекомендаціями Комітету з етики наукових публікацій (COPE) «Інструменти авторства та штучного інтелекту» повідомляю, що під час написання статті були застосовані інструменти ШІ (Gemini3), зокрема для редагування тексту, перевірки граматики, перекладу анотацій, перевірки англійської мови, структурування списку використаних джерел, підготовки

Стаття надійшла до редакції 05.03.2026
Стаття рекомендована до друку 03.05.2026

Переглянуто 08.04.2026.
Опубліковано 30.05.2026

I. V. VORONOVA

PhD (Law), Senior Researcher,

Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

THE INSTITUTE OF PRESIDENTIAL IMPEACHMENT IN THE USA AND IN UKRAINE: A HISTORICAL AND LEGAL STUDY

ANNOTATION: *Introduction.* The article provides a comprehensive historical-legal and comparative-legal study of the institute of presidential impeachment in the USA and in Ukraine - a constitutional mechanism forming a key element of the checks and balances system. The topic is relevant given the activation of impeachment in the US (proceedings against B. Clinton in 1998 and twice against D. Trump - in 2019 and 2021), the adoption in Ukraine of the Law «On the Special Procedure for Removal of the President from Office» (2019), and the need to improve the domestic model under Article 111 of the Constitution.

Summary of the main results of the study. The genesis of impeachment in the English legal tradition (14th–18th centuries) and its reception in the US Constitution of 1787 is examined. The Constitutional Convention debates on the formula «treason, bribery, or other high Crimes and Misdemeanors» are analyzed. The two-level procedural model (House of Representatives - Senate) and its features are revealed. A comparative analysis of narrow (criminal) and broad (political-structural) doctrinal approaches is carried out. The practice of applying impeachment to presidents - A. Johnson (1868), R. Nixon (1974), B. Clinton (1998–1999), D. Trump (2019–2020, 2021) - is statistically analyzed; no president was removed from office. The US and Ukrainian models are compared and proposals for improving Article 111 of the Constitution of Ukraine are formulated.

Conclusion. Impeachment in the US has a predominantly political-legal rather than purely criminal-legal nature. The two-thirds Senate supermajority proves insurmountable under partisan polarization, reflecting a constitutional pref-

erence for stability. The Ukrainian model is an overly complex mixed structure requiring reform: simplifying legislative–judicial interaction and admitting non-criminal grounds for impeachment.

KEY WORDS: *impeachment, President of the United States, President of Ukraine, US Congress, constitutional responsibility, «high crimes and misdemeanors», comparative constitutional law, checks and balances.*

REFERENCES

1. Berger, R. (1973). *Impeachment: The Constitutional Problems*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 345 p.
2. Black, C. L., Jr. (1974). *Impeachment: A Handbook*. New Haven: Yale University Press. 96 p.
3. Gerhardt, M. J. (2019). *The Federal Impeachment Process: A Constitutional and Historical Analysis* (3rd ed.). Chicago: University of Chicago Press. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/F/bo36366573.html> (accessed: 15.04.2026).
4. Sunstein, C. R. (2017). *Impeachment: A Citizen's Guide*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 199 p. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674975552>
5. Tribe, L. H., & Matz, J. (2018). *To End a Presidency: The Power of Impeachment*. New York: Basic Books. 304 p.
6. Bowman, F. O., III. (2019). *High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump*. Cambridge: Cambridge University Press. 432 p.
7. Kutler, S. I. (1990). *The Wars of Watergate: The Last Crisis of Richard Nixon*. New York: W. W. Norton. 672 p.
8. Les Benedict, M. (1973). *The Impeachment and Trial of Andrew Johnson*. New York: W. W. Norton. 212 p.
9. Rehnquist, W. H. (1992). *Grand Inquests: The Historic Impeachments of Justice Samuel Chase and President Andrew Johnson*. New York: William Morrow. 304 p.
10. Kyvig, D. E. (2008). *The Age of Impeachment: American Constitutional Culture Since 1960*. Lawrence: University Press of Kansas. 472 p.
11. Miller, R. K. (1999). Presidential Sanctuaries After the Clinton Sex Scandals. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 22, 647–734.
12. Cooper, C. J. (1999). A Perjurer in the White House?: The Constitutional Case for Perjury and Obstruction of Justice as High Crimes and Misdemeanors. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 22, 619–645.
13. Ginsburg, T., Huq, A. Z., & Landau, D. (2021). The Comparative Constitutional Law of Presidential Impeachment. *The University of Chicago Law Review*, 88(1), 81–165. URL: <https://lawreview.uchicago.edu/print-archive/comparative-constitutional-law-presidential-impeachment> (accessed: 15.04.2026).
14. Crespo, A. M. (2019). Impeachment as Punishment. *Harvard Law & Policy Review*, 13, 581–612.
15. The Law of Presidential Impeachment: Report by the Committee on Federal Legislation. (1974). New York City Bar Association. URL: https://www.nycbar.org/wp-content/uploads/2023/05/the_law_of_presidential_impeachment_1974.pdf (accessed: 15.04.2026).
16. The Constitution of the United States. (1787). URL: <https://constitution.congress.gov> (accessed: 15.04.2026).
17. Hamilton, A. (1788). The Federalist No. 65 and No. 66. In *The Federalist Papers*. URL: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/fed.asp (accessed: 15.04.2026).
18. Farrand, M. (Ed.). (1911). *The Records of the Federal Convention of 1787* (Vols. 1–3). New Haven: Yale University Press.
19. H. Res. 755 (116th Congress, 2019). *Impeaching Donald John Trump, President of the United States, for high crimes and misdemeanors*. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755> (accessed: 15.04.2026).
20. H. Res. 24 (117th Congress, 2021). *Impeaching Donald John Trump, President of the United States, for high crimes and misdemeanors*. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/24/text> (accessed: 15.04.2026).
21. *Impeachment of Richard M. Nixon, President of the United States*. H. R. Rep. No. 93-1305, 93rd Cong., 2nd Sess. (1974).
22. *Federal Impeachment Research Guide*. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment> (accessed: 15.04.2026).
23. Kresina, I. O., Kovalenko, A. A., & Balan, S. V. (2004). *Instytut impichmentu: Porivnialnyi polityko-pravovyi analiz* [Institute of Impeachment: A Comparative Political and Legal Analysis]. Kyiv: Yurydychna dumka. 173 p. (in Ukrainian).
24. Sukhonos, V. V. (2011). *Instytut hlavy derzhavy v konstitutsiinomu pravi* [The Institute of the Head of State in Constitutional Law]: monograph. Sumy: UABS NBU. 339 p. (in Ukrainian).
25. Boiko, O. V. (1999). *Impichment (konstitutsiina protsedura i politychna praktyka)* [Impeachment (Constitutional Procedure and Political Practice)]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 4, 26–29. (in Ukrainian).
26. Mokhonchuk, B. S. (2011). *Shchodo pytannia pro klasyfikatsiiu isnuuyuchykh modelei impichmentu (teoretychnyi aspekt)* [On the Classification of Existing Models of Impeachment (Theoretical Aspect)]. *Forum Prava*, 4, 500–504. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11757> (accessed: 15.04.2026). (in Ukrainian).
27. Hansetska, E. V. (2022). *Osoblyvosti vitchyznianoï modeli instytutu impichmentu hlavy derzhavy* [Features of the Domestic Model of the Institute of Impeachment of the Head of State]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 1, 42–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/392240>. (in Ukrainian).
28. Kryvenko, L. (2003). *Konstitutsiina vidpovidalnist hlavy derzhavy* [Constitutional Responsibility of the Head of State]. *Viche*, 3, 3–18. (in Ukrainian).
29. Zadorozhnia, H. V. (2014). *Doktrinalni doslidzhennia pravovoho statusu hlavy derzhavy: istoryko-pravovyi ekskurs* [Doctrinal Studies of the Legal Status of the Head of State: A Historical and Legal Review]. *Administratyvne pravo i protses*, 3(9), 172–181. (in Ukrainian).
30. Shapoval, V. M. (1999). *Impichment* [Impeachment]. In Yu. S. Shemshuchenko (Ed.), *Yurydychna entsyklopediia* [Legal Encyclopedia] (Vol. 2: D–Y). Kyiv: Ukr. entsykl. (in Ukrainian).
31. Voloshchuk, O. T., & Heorhitsa, A. Z. (2010). *Konstitutsiine pravo zarubizhnykh krain* [Constitutional Law of Foreign Countries]: educational and methodological complex. Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 224 p. (in Ukrainian).

32. Serohina, S. H. (2001). Teoretychno-pravovi ta orhanizatsiini zasady funktsionuvannia instytutu prezylentstva v Ukraini [Theoretical, Legal and Organizational Principles of the Functioning of the Presidential Institution in Ukraine]. Kharkiv: Kseylon. 280 p. (in Ukrainian).
33. Bielov, D. M. (2004). Instytut impichmentu prezylenta v krainakh SND (porivnialno-pravovyi analiz) [The Institute of Presidential Impeachment in CIS Countries (Comparative Legal Analysis)]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo, 3, 46–49. (in Ukrainian).
34. Savchyn, M. V. (2019). Porivnialne konstytutsiine pravo [Comparative Constitutional Law]: study guide. Kyiv: Yurinkom Inter. 328 p. (in Ukrainian).
35. Rechytskyi, V. V. (2018). Neformalnyi konstytutsionalizm [Informal Constitutionalism]. Kharkiv: Prava liudyny. 353 p. (in Ukrainian).
36. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional appeal of 47 People's Deputies of Ukraine on the official interpretation of Part 1 of Article 105, Part 1 of Article 111 of the Constitution of Ukraine (the case regarding the immunity and impeachment of the President of Ukraine) of December 10, 2003, No. 19-tp/2003. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/525-impichment> (accessed: 15.04.2026). (in Ukrainian).
37. Nixon v. United States, 506 U.S. 224 (1993). U.S. Supreme Court.
38. Cunningham, C. D., & Römer-Barron, U. (2023). Impeachment Can Be Based on Non-Criminal Misconduct: Corpus-Linguistic Analysis of 'High Crimes and Misdemeanors'. Georgia State University Law Review. URL: https://readingroom.law.gsu.edu/faculty_pub/3725/ (accessed: 15.04.2026).
39. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine], adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (accessed: 15.04.2026). (in Ukrainian).
40. Pro osoblyvu protseduru usunennia Prezylenta Ukrainy z posta (impichment) [On the Special Procedure for Removal of the President of Ukraine from Office (Impeachment)]: Law of Ukraine of September 10, 2019, No. 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20> (accessed: 15.04.2026). (in Ukrainian).
41. Impeachment Trial of President Andrew Johnson, 1868. United States Senate. URL: <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/impeachment-johnson.htm> (accessed: 15.04.2026).
42. The Impeachment of President Andrew Johnson. U.S. House of Representatives: History, Art & Archives. URL: <https://history.house.gov/Historical-Highlights/1851-1900/The-impeachment-of-President-Andrew-Johnson/> (accessed: 15.04.2026).
43. President Andrew Johnson and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-4/ALDE_00000692/ (accessed: 15.04.2026).
44. Richard Nixon. Federal Impeachment Research Guide. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment/richard-nixon> (accessed: 15.04.2026).
45. President Richard Nixon and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-7/ALDE_00000695/ (accessed: 15.04.2026).
46. William J. Clinton. Federal Impeachment Research Guide. Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/federal-impeachment/bill-clinton> (accessed: 15.04.2026).
47. President Bill Clinton and Impeachable Offenses. Constitution Annotated. Library of Congress. URL: https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-8/ALDE_00000696/ (accessed: 15.04.2026).
48. The Clinton Impeachment and Its Fallout. Miller Center, University of Virginia. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/impeachment/clinton-impeachment-and-its-fallout> (accessed: 15.04.2026).
49. Zakomorna, K., & Zal, D. (2020). Impichment u systemi strymuvan i protyvah: dosvid krain amerykansko kontynentu [Impeachment in the System of Checks and Balances: Experience of the Countries of the American Continent]. Pidpriemstvo, hospodarstvo i pravo, 5, 164–170. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.29>. (in Ukrainian).
50. Zhelikhovskiy, S. V. (2020). Impichment yak instytut politychnoi vidpovidalnosti Prezylenta Spoluchenykh Shtativ Ameryky [Impeachment as an Institution of Political Responsibility of the President of the United States of America]. Problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats, 17, 154–178. (in Ukrainian).
51. Tokatlı, M. (2024). Impeachment as Last Resort to Safeguard Democracy? Removing the Head of Government in Different Institutional Settings. Politische Vierteljahresschrift, 65, 395–415. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11615-023-00488-w>
52. Martínez, C. A., Llanos, M., & Tatalovich, R. (2022). Impeaching the President: Mapping the Political Landscape in the House of Representatives. Congress & the Presidency, 49(2), 200–229. DOI: <https://doi.org/10.1080/07343469.2021.1934186>
53. Wilder, B. (2023). When an Impeached President is Tried by the Senate: Is it Really a Trial? SSRN. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4560120 (accessed: 15.04.2026). DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4560120>
54. Cotter, J. (2025). Impeachment: Contention, neglect, and ways forward. International Journal of Constitutional Law, 23(3), 979–991. DOI: <https://doi.org/10.1093/icon/moaf058>
55. King, J. M. (2026). The Impeachment Power: The Law, Politics, and Purpose of an Extraordinary Constitutional Tool by Keith E. Whittington. Political Science Quarterly, 141(1), 190–191. DOI: <https://doi.org/10.1093/psquar/qqaf146>
- In accordance with the recommendations of the Committee on Publication Ethics (COPE) regarding "Authorship and Artificial Intelligence," I hereby declare that AI tools (Gemini3) were used during the writing of this article, specifically for text editing, grammar checking, abstract translation, English language checking, structuring the list of references, and preparing the REFERENCES section.

The article was received by the editors 05.03.2026
The article is recommended for printing 03.05.2026

The article was revised 08.04.2026
This article published 30.05.2026